

scenariusz

Zestawienie perspektyw. Krytyczna lektura *W pustyni i w puszczy* Henryka Sienkiewicza

tryb
synchroniczny

język
polski

klasa
IV-VI

2 x 45 min

Podczas lekcji uczennice i uczniowie przyjrzą się temu, jak Henryk Sienkiewicz przedstawił mieszkanki i mieszkańców Afryki w powieści *W pustyni i w puszczy*. Obraz ten skonfrontują ze wskazówkami stworzonymi przez Afrykanów dotyczącymi tego, jak chcieliby, żeby mówiono i pisano o Afryce i o nich samych. Pozwoli to na odczytanie lektury w kontekście historycznym i współczesnym, a jednocześnie uwrażliwi na kwestię stereotypów utrwalających europejskie wyobrażenia o Afryce czy innych kontynentach.

Pytanie kluczowe

Co powiedzieliby współcześni Afrykanie i Afrykanki po przeczytaniu *W pustyni i w puszczy* Henryka Sienkiewicza?

Cele zajęć:

- Przeanalizujesz fragmenty powieści *W pustyni i w puszczy* Henryka Sienkiewicza pod kątem języka, jakim opisał Afrykę i jej mieszkańców oraz mieszkanki.
- Poznasz wskazówki, jakimi warto się kierować, pisząc i mówiąc o Afryce oraz jej mieszkańcach i mieszkankach.

Materiały i narzędzia:

- Materiał dla ucznia i uczennicy.
- Załączniki.

Związek z podstawą programową:

I: 1.12, 1.14, 1.17–18, III: 2.4–5, IV: 2–3.

„W pustyni i w puszczy” Henryka Sienkiewicza od pokoleń kształtuje wyobrażenia Polek i Polaków na temat Afryki. To jedna z chętniej czytanych lektur, powieść przygodowa; często jedna z pierwszych, w których mowa o innych kulturach. To ważny tekst historyczny, oddający sposób myślenia wielu współczesnych Sienkiewiczowi (choć już wtedy pojawiała się krytyka kolonializmu, chociażby w „Jądrze ciemności” Josepha Conrada) i przede wszystkim w takim kontekście warto go odczytywać – jako odzwierciedlenie kolonialnego porządku świata i relacji międzyludzkich, których konsekwencje są odczuwalne w krajach globalnego Południa do dziś (wyzysk, eksploatacja zasobów naturalnych bez równej dystrybucji zysków, zawłaszczanie ziemi, pogłębiające się nierówności społeczne, konflikty na tle etnicznym wynikające z kolonialnego podziału na strefy wpływów nieuwzględniające lokalnych uwarunkowań społeczno-politycznych, itp.). Współczesne odczytywanie tego tekstu wymaga krytycznej analizy i refleksji, w przeciwnym razie czytelnicy i czytelniczki zostaną pozostawieni z szeregiem stereotypów i nieuprawnionych uogólnień, które mogą wpłynąć na ich postrzeganie zarówno bieżących relacji społeczno-ekonomiczno-politycznych na linii globalna Północ–globalne Południe, jak i samych mieszkańców i mieszkank Afryki czy szerzej – osób pochodzących z innych kultur. Niniejszy scenariusz stanowi zaproszenie do takiej krytycznej lektury, odsłaniając sposób, w jaki można „rozpakować” te treści i omówić je z młodzieżą, a jednocześnie zastanowić się, jakiego języka używać, żeby nie utrwałać stereotypów i po jakie lektury sięgać, by konfrontować tę perspektywę ze współczesnymi wizerunkami różnych krajów afrykańskich widzianych przede wszystkim oczami ich mieszkańców i mieszkank.

Przebieg zajęć

- 1** Poproś młodzież, aby w parach zastanowiła się nad odpowiedzią na pytanie kluczowe. Po udzieleniu odpowiedzi przez chętnych i zapisaniu tematu przedstaw cele lekcji.
- 2** Połącz uczniów i uczennice w grupy. Poproś, by każda z grup wybrała lidera lub liderkę albo samodzielnie wybierz osobę odpowiedzialną za przebieg pracy w grupie podczas lekcji. Zadaj uczniom i uczennicom poniższe pytania (znajdują się również w materiale dla ucznia i uczennicy) i poproś, by spróbowali na nie odpowiedzieć w grupach. Zachęć ich do posłkowania się lekturą i znajdowania cytatów na potwierdzenie odpowiedzi. Poproś, by odpowiedzi zapisali.
  - W jaki sposób autor przedstawia mieszkanki i mieszkańców Afryki w swojej powieści?
  - Jakie cechy im przypisuje?
  - Czym różnią się Kali, Mea, Mahdi czy inni mieszkańcy i mieszkanki Afryki od Stasia, Nel i innych Europejczyków?
- 3** Przyporządkuj grupom cytaty z lektury zawarte w materiale dla ucznia i uczennicy i poproś o powtórzenie zadania z poprzedniego punktu z wykorzystaniem tych cytatów.

Proponujemy, by w formule online każda z grup dostała po jednym cytacie. Cytatów w załączniku jest łącznie 8. Zdecyduj, które z nich i ile chcesz przydzielić grupom, kierując

się czasem i poziomem grupy. Usuń z materiału dla ucznia i uczennicy fragmenty, z których nie będzie korzystać żadna z grup.

- 4** Zbierz odpowiedzi na pytania, które przygotowały na podstawie cytatów. Skomentuj każdą z wypowiedzi.

Do przygotowania komentarza do poszczególnych cytatów możesz wykorzystać Komentarze metodyczne do cytatów z załącznika nr 1 do scenariusza. Podkreślaj, że opisy postaci nie są obiektywne.

W tym miejscu może nastąpić przerwa w lekcji, by powrócić do tematu podczas następnego spotkania.

- 5** Po zakończeniu prezentacji grup przypomnij uczniom i uczennicom pytanie kluczowe i zapytaj, w jaki sposób można zebrać rzetelną odpowiedź na nie od samych zainteresowanych. Zapytaj też, z jakich krajów mogłyby pochodzić osoby zainteresowane. Ważne, by w tej rozmowie podkreślić różnorodność Afryki i potrzebę odniesienia się do opinii osób, które tam mieszkają.

- 6** Gdy uczniowie i uczennice zaproponują swoje pomysły, przedstaw im dokument (znajduje się w materiale dla ucznia i uczennicy) wydany przez Fundację Afryka Inaczej pt. *Dziesięć wskazówek, jak mówić i pisać o Afryce* przygotowany przez Afrykanów i Afrykanki mieszkających w Polsce. Poproś, by młodzież, pracując we wcześniej związanych grupach, porównała to, co przedstawił Henryk Sienkiewicz, z materiałem *Dziesięć wskazówek...* i znalazła fragmenty lektury, które naruszają wymienione w nim zasady. Mogą się posiłkować cytatami zawartymi w materiale dla ucznia i uczennicy.

- 7** Poproś poszczególne grupy o przedstawienie tych wskazówek, które zostałyby naruszone przez *W pustyni i w puszczy*, gdyby istniały w czasach Sienkiewicza. Zaproponuj, aby członkowie i członkinie grup podali przykłady z tekstu lektury.

- 8** Następnie w formie pogadanki lub miniwykładu podsumujcie ćwiczenie. Zapytaj uczniów i uczennice o wnioski z pracy grup i o to, czy ich odpowiedzi na pytanie kluczowe zmieniły się w toku lekcji. Jeśli tak, to jaka była to zmiana? Jeśli będzie potrzeba, wyjaśnij, dlaczego opisy z lektury są krzywdzące dla Afrykanów i Afrykanek. Możesz oprzeć się na wyjaśnieniach do poszczególnych cytatów zawartych w załączniku nr 1 do scenariusza (*Komentarze metodyczne do cytatów*).

Przede wszystkim warto wyjaśnić, że Sienkiewicz żył w czasach, w których jego poglądy były popularne wśród mieszkańców i mieszkank Europe. Obecnie uznajemy, w duchu poszanowania praw człowieka, że są one krzywdzące i niesprawiedliwe, warto korzystać ze wskazówek, które pomogą nam mówić o innych z szacunkiem, bez obrażania i poniżania.

Aby sprawdzić, co uczniowie i uczennice zapamiętali i zrozumieli z lekcji, zadaj na koniec pytanie, o czym trzeba pamiętać, mówiąc i pisząc o Afryce.

Propozycja kontynuacji lekcji:

Proponujemy, by na kolejnej lekcji kontynuować temat z uczniami i uczennicami, podsumowując i utrwalając ich wiedzę z wykorzystaniem formuły metaplanu, którego propozycja znajduje się w załączniku nr 2. Młodzież może wykonać metaplan na skserowanych kartach pracy lub przerysować go i wykonać plakat na ten temat.

Zachęcamy także do zapoznania się z innymi scenariuszami CEO do języka polskiego dotyczącymi prezentowania i postrzegania Afryki i przeprowadzenia ich z młodzieżą:

- Scenariusz zajęć *Jak mówić o Afryce?*, w: *Edukacja globalna na zajęciach języka polskiego w gimnazjum*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2015, http://bit.ly/ceo_o_Afryce.
- Scenariusz zajęć *Radzenie sobie ze stereotypami. Z mojej perspektywy*, w: *Świat na wyciągnięcie ręki. Scenariusze zajęć z zakresu edukacji globalnej na godziny wychowawcze*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2011, http://bit.ly/ceo_z_mojej_perspektywy.
- Scenariusz zajęć *Afryka w reklamie* opracowany w ramach projektu *Jak urządzić świat?*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2013, http://bit.ly/ceo_Afryka_w_reklamie.
- Działanie może również przyjąć formę projektu, w ramach którego uczniowie i uczennice będą mogli poszerzyć swoją wiedzę i korzystać z różnych źródeł. Zachęcamy wówczas do sięgnięcia po inne teksty kultury (przykładowe propozycje znajdują się poniżej oraz w poleconym scenariuszu) i powiązanie działania z treściami poruszonymi na lekcjach historii – tematem odkryć geograficznych i ich konsekwencji oraz wstępu do kolonializmu.
- B. Białek, Scenariusz projektu *Bliska czy „dzika”? Projekt: Afryka*, w: *Edukacja globalna na zajęciach języka polskiego w gimnazjum*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2015, http://bit.ly/ceo_projekt_Afryka.
- K. Szczukiewicz, Scenariusz *Kolonializm XIX-wieczny z perspektywy kolonizowanych i kolonizujących*, w: *Edukacja globalna na zajęciach historii w gimnazjum*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2015, <http://bit.ly/CEOKolonializmXIX>.

Propozycje tekstów napisanych przez Nigeryjkę i Kenijczyka:

- Ch. Ngozi Adichie, *Amerykaana*, Zysk i S-ka 2014; *Fioletowy hibiskus*, Amber 2004, *Półwka żółtego słońca*, Sonia Draga 2009.
- B. Wainaina, *Jak pisać o Afryce*, „Granta” nr 92/2005, <https://globalna.ceo.org.pl/artykuly/jak-pisac-o-afryce-binyavanga-wainaina>.
- B. Wainaina, *Kiedyś o tym miejscu napiszę*, Karakter 2014.

Publikacje dotyczące kwestii języka w perspektywie antydyskryminacyjnej:

- *Jak mówić i pisać o Afryce?*, Fundacja Afryka Inaczej, 2011, <http://afryka.org/afryka/jak-mowic-i-pisac-o-afryce-.news/>.
- J. Jarosz, *Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości z krajów globalnego Południa*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2018, <http://bit.ly/KodeksInformowania>.
- *Jak mówić o większości świata? Jak informować o krajach globalnego Południa?*, wyd. 4, Instytut Globalnej Odpowiedzialności, Warszawa 2015, <http://bit.ly/JakMowic2015>.
- *Jak mówić o większości świata? Rzetelna edukacja o krajach globalnego Południa*, wyd. 3, Polska Akcja Humanitarna, Warszawa 2012, http://bit.ly/pah_kodeks_dla_szkol.

Źródła:

Cytaty na podstawie: H. Sienkiewicz, *W pustyni i w puszczy*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1973, w zasobie Wolnych Lektur: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/w-pustyni-i-w-puszczy.html>.

M. Diouf, A. Igiehon, N. Karamalla, D. Rasolomampionona, P. Średziński, *Jak mówić i pisać o Afryce?*, Fundacja Afryka Inaczej, Warszawa 2011, <http://afryka.org/batory/poradnik.pdf>.

O metodzie metaplanu na stronie Fundacji Szkoła z Klasą:

<https://www.szkolazklasa.org.pl/wp-content/uploads/2016/11/Metaplan.pdf>.

Załączniki:

Załącznik nr 1 – Materiał pomocniczy: Komentarze metodyczne do cytatów

Wskazówki ogólne:

- Podejście Sienkiewicza do miejsca akcji i bohaterów powieści jest dość typowe jak na moment w dziejach, w którym tworzył. Z jednej strony, nie wpływa ono na tempo akcji i nie odbiera wartości literackiej, z drugiej jednak niesie poważne konsekwencje związane ze sposobem, w jaki przedstawiany jest i utrwalany wizerunek Afryki oraz jej mieszkańców i mieszkanki. Stereotypy na temat Afryki, Afrykanów i Afrykanek, jakimi obarczony jest tekst powieści, są krzywdzące, niesprawiedliwe i nieprawdziwe. Dlatego poniżej zwracamy uwagę na kilka z nich. Praca z uczniami i uczennicami na tym przykładzie może być dobrą formą ćwiczenia krytycznego myślenia, nie tylko w stosunku do tekstów literackich i historycznych, ale i współczesnych przekazów medialnych.
- Warto zwrócić także uwagę na słowo „Murzyn”, które pojawia się w powieści Sienkiewicza, a od którego z uwagi na jego negatywny, rasistowski wydźwięk odchodzi się na rzecz innych określeń, bardziej adekwatnych w danym kontekście (np. czarny, czarnoskóry, Kenijczyk, Polak kenijskiego pochodzenia).

Cytat 1

W tym fragmencie widać stawianie w opozycji przymiotników czarny–biały; nie tylko w kontekście koloru skóry, różnic fizycznych, ale też jako przeciwstawianie sobie cech czy właściwości: jasny–ciemny, dobry–zły, mądry–głupi. W pierwszym zdaniu pojawia się sugestia, jakoby „mózg biały”, czyli w tym kontekście mózg Europejczyka, był „lepszy”. Powinien też „oświecać”, co pokazuje wyższościową postawę Europejczyków nad Afrykanami. Kolejną opozycją, jaka pojawia się w tekście, jest zestawienie zwierząt (hieny, szakale) z ludźmi jako analogia pomiędzy Afrykanami a Europejczykami, co należy postrzegać jako bezpośrednie naruszenie godności ludzkiej przedstawianych osób. We fragmencie mamy również do czynienia ze stosowaniem uogólnień dotyczących całej grupy, co przekłada się na podtrzymywanie stereotypów, a także z deprecjonowaniem kultury Wa-himów, których zwyczaje są nazwane „obrzydłymi” i ponownie zestawione w opozycji do chrześcijańskich, które z założenia są dobre i godne Boskiej pochwały.

Cytat 2

W tym fragmencie wyobrażenia Europejczyków na temat Afrykanów zostały włożone w usta przedstawiciela tej drugiej grupy. Zabieg ten uwiarygodnia zastosowany stereotyp i utrudnia jego zdemaskowanie. Sam stereotyp odnosi się do opozycji: leniwy – pracowity. Kali przedstawiony jest tu jako lubiący próżnować. Ukształtowany przez lata obraz próżnującego Afrykanina miał być uzasadnieniem potrzeby kolonizacji Afryki i sprawowania nad nią „pieczy”. Jest to jeden z bardziej trwałych, istniejących do dziś stereotypów, zaraz obok obrazu „dzikiego”, niecywilizowanego człowieka często zachowującego się jak dziecko, a więc potrzebującego opieki. W tym fragmencie można też dostrzec wyobrażenia autora o podziale obowiązków i stosunkach między kobietami i mężczyznami w Afryce. Nie jest on oparty na wiedzy o funkcjonowaniu społeczeństwa Wa-himów, a na wyobrażeniu, które znów stawiane jest w uproszczonej opozycji do wyobrażenia, jak ten podział wygląda u Europejczyków. Inny zabieg językowy w tym fragmencie widać w sposobie, w jaki Kali się wypowiada – mówiąc o sobie w trzeciej osobie i używając bezokoliczników. Taki sposób sugeruje brak wykształcenia i jego niższy status w stosunku do innych bohaterów książki.

Cytat 3

W tym fragmencie mamy do czynienia z generalizacją: „Oni wszyscy nie mają miłosierdzia dla swoich niewolników”. Warto zwrócić uwagę na poruszoną kwestię dotyczącą niewolnictwa. Choć zjawisko to miało miejsce w krajach afrykańskich przed przybyciem Europejczyków, rozpowszechniło się w dużej mierze w czasach kolonializmu. Określenie „dla swoich niewolników” niesłusznie może sugerować, że odpowiedzialność za ten stan rzeczy leży po stronie Afrykanów, a nie kolonizatorów.

Cytat 4

„Dzikość” Afryki, jej przyrody i mieszkańców jest stereotypem utrwalonym w kulturze europejskiej. To niewątpliwie konsekwencja obcości i niezrozumienia, z jakimi mierzyć musieli się Europejczycy przybywający do zupełnie nieznanymi im warunków przyrodniczych i kulturowych, choć nie powinno to tłumaczyć postawy, którą możemy dostrzec w tym cytacie. Porównanie Afrykanów do zwierząt jest naruszeniem godności osób, o których pisze autor. Podobnie określenie „dyszący zemstą” sugeruje, że kierują się oni nieracjonalnymi odruchami zarezerwowanymi dla świata przyrody i, choć nie jest to wyrażone wprost, dalekim europejskim zachowaniem, znów w domyśle – racjonalnym i cywilizowanym. Podkreślając te różnice, Europejczycy usprawiedliwiali swoje pełne okrucieństwa podejście do społeczności mieszkających na podbitych przez nich terenach. A przecież każda społeczność ma prawo do funkcjonowania w sposób, który najbardziej jej odpowiada. Ocenianie i hierarchizowanie tych stylów funkcjonowania to przejaw etnocentryzmu, prowadzącego do wywyższania jednych kultur nad drugie, niekiedy do narzucania swoich obyczajów czy nawet deprecjonowania sposobu życia osób, które żyją inaczej. Kolejnym wątkiem w tym fragmencie, na który warto zwrócić uwagę, jest stereotypowe postrzeganie Afryki jako kontynentu, na którym panuje powszechny głód. Aby nie utrwaląc stereotypów, warto sięgać po sprawdzone, aktualne informacje i weryfikować je poprzez rzetelne źródła, na przykład raporty organizacji międzynarodowych zajmujących się danym zagadnieniem (Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa [FAO] czy Światowej Organizacji Zdrowia [WHO]). Jeśli poruszamy więc kwestię głodu – jednego z istotnych wyzwań współczesnego świata – zwracajmy uwagę na to, żeby przytaczać konkretne dane, na przykład doprecyzować miejsce, o jakim mówimy (poprzez podanie kraju), czas (np. rok) i okoliczności (np. nieurodzaj, wojna).

Cytat 5

Przedstawiona w tym fragmencie postawa nowego sługi Stasia i Nel wskazuje na „wrodzoną” predyspozycję Afrykanów do życia w roli sług (choć już nie niewolników, bo niewolnictwo nie jest w tym czasie w Anglii dozwolone). Jest to stereotyp, którego funkcja jest jasna – skoro Afrykańczycy sami chcą być sługami, to czyniąc ich poddanymi sobie, spełniamy ich wolę. Jest to podejście szowinistyczne i odbierające godność drugiemu człowiekowi, niemniej jednak rozpowszechnione w czasach kolonializmu. Podejście to można zresztą zaobserwować również między różnymi grupami społecznymi w samej Europie, gdzie chłop miał być jeszcze na początku XX wieku człowiekiem drugiej kategorii i okazywać czołobitność swoim przełożonym.

Cytat 6

W tym fragmencie szczególną uwagę zwraca pojęcie „niewdzięczności”, które staje się odzwierciedleniem relacji panujących między Europejczykiem a Afrykaninem. W wyobrażeniu Sienkiewicza i jemu współczesnych (choć oczywiście nie wszystkich) nie ma miejsca na równość między tymi dwiema grupami. Europejczyk może być „dobry” dla Afrykanina, ale okazuje mu wtedy miłosierdzie, za które oczekuje wdzięczności. Utrwalanie takiej postawy u młodych ludzi jest szkodliwe i nieuzasadnione, może prowadzić do poczucia, że dzięki europejskiemu pochodzeniu należy im się więcej i ponoszą mniejszą odpowiedzialność wobec świata i innych ludzi. Taka postawa w czasach, gdy konsekwencje wielu zjawisk zapoczątkowanych przez Europejczyków (konflikty o zasoby, zmiana klimatu, niesprawiedliwości wynikające z gospodarki kapitalistycznej itp.) w większym stopniu ponoszą często społeczeństwa globalnego Południa, w tym Afryki, może być katastrofalna w skutkach zarówno dla globalnej Północy, jak i dla globalnego Południa. Ten fragment uwidacznia także stereotyp „głupiego Afrykanina” (który ucieka, nawet jeśli grozi mu niechybna śmierć) – kolejny przekaz naruszający godność osób pochodzenia afrykańskiego, a jednocześnie dający Europejczykom poczucie wyższości. Szczególnie w dzisiejszych czasach, naznaczonych nasilającymi się ruchami migracyjnymi, warto zwracać uwagę na takie przekazy, które mogą prowadzić do uprzedzeń, a w konsekwencji do dyskryminacji.

Cytat 7

Wizja Afryki jako kontynentu pełnego śmiertelnych chorób jest również bardzo trwałym obrazem. W *Dziesięciu wskazówkach, jak mówić i pisać o Afryce* autorzy wspominają o kojarzeniu Afryki z zakażeniem wirusem HIV, które często powoduje, że zapominamy o tym, że każdy bez względu na pochodzenie może się tym wirusem zarazić. W czasach Sienkiewicza, gdy nie znano HIV i AIDS, inne choroby (jak ospa, gorączka, śpiączka) pełniły analogiczną funkcję – wskazując, że Afryka to kontynent trudny do życia i wymagający pomocy Europejczyków. Mówiąc o temacie chorób i śmiertelności, warto odnosić się do przyczyn takiego stanu rzeczy, zwracać uwagę na potencjalne rozwiązania i dywersyfikować przekaz, by przedstawiać całościowy obraz świata zamiast jego drobnego wycinka oraz pamiętać o tym, że – jak w każdym innym aspekcie – sytuacja poszczególnych społeczności jest różna.

Cytat 8

Podobne jak w cytacie 4 odniesienie do „dzikości” Afryki w tym fragmencie jest połączone z określeniem lokalnych władców jako „dzikich i okrutnych królików”. Nazwanie ich w ten sposób jest deprecjonujące i dewaluujące, punktem odniesienia są tu władcy współpracujący z Europejczykami (czasem przyjęli już chrześcijaństwo), w stosunku do których Sienkiewicz używa określenia „król”. Natomiast tych, których nie zna z imienia i nie mają znaczenia dla narracji, nazywa „królikami”. Nieznajomość i niezrozumienie sytuacji nie usprawiedliwia tego nierównego traktowania, które – podobnie jak w przypadku użycia słowa „dziki” – odbiera godność tym, o których mowa.

Załącznik nr 2 – Karta pracy: Metaplan do kontynuacji lekcji

<i>1. Jak jest? Jak opisuje Afrykę Henryk Sienkiewicz?</i>	<i>3. Jak powinno być? Jak powinno się pisać o Afryce, by przedstawić jej prawdziwy obraz?</i>
<i>2. Dlaczego nie jest tak, jak powinno być? Z czego wynika, że obraz Afryki u Sienkiewicza jest taki, a nie inny?</i>	<i>4. Co zrobić, żeby było tak, jak powinno być? Co należy zrobić, by budować adekwatny obraz Afryki?</i>

Scenariusz pochodzi z publikacji „Edukacja globalna na zajęciach języka polskiego w szkole podstawowej” wydanej przez Centrum Edukacji Obywatelskiej w 2018 roku w ramach projektu „W świat z klasą”. Publikacja dostępna pod adresem: <http://bit.ly/PublikacjaPolski>.

Digitalizacja w ramach projektu „W świat z klasą” w 2020 roku.
Autorki: Katarzyna Dzięciółowska, Joanna Kostrzewa, Elżbieta Krawczyk

Digitalizacja: Katarzyna Dzięciółowska, Joanna Kostrzewa

Projekt jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej.

